

KULTURKRÓNIKA

KOMJÁT ALADÁR

Ime kihullott megint élete legszebb delén egy a legjobbak közül való... A háborúknak, forradalmaknak, ellenforradalmaknak, kríziseknek, összeesküvéseknek és emigrációknak pusztító forгатagában jött és eltűnt egy nagy lélek, jött és eltűnt, mielőtt egész nagyságában láthatóvá lett volna, mielőtt mindenki olyannak láthatta volna, amilyen volt, olyan egész, olyan igazi költőnek és embernek, amilyennek még csak a kiválasztott kevesek láthatták.

Negyvenöt évet élt, ebből tizenhetet országától, népétől száműzve, messzi emigrációkban, test- és lélekölő elszigeteltségben.

Holtteste felett fagyosodó első döbbenetünk nem a halálát siratja — de az életét! Az elmúlt tizenhét évét, amely arcát későbbi korok számára rejtve hagyja és az ezutáni éveket, a legnagyobbakat, amelyekben igazán nagygyá, igazán mindenkiévé kellett volna lennie és amelyek halálába veszttek...

Hogy Komját Aladár haláláról kell írunk — ennél is szomorubb, hogy sokak előtt, magyarok és irodalom-olvasók előtt, akik annyi kicsiny és senki-író nevét ajkukon hordozzák, az ő nevét említve még azzal kell kezdenünk: ki is volt hát.

Ezerkilencszáztizenkettőben a budapesti Népszavá-ban egy fiatal, de már nem kezdő költő Dózsáról irt kétszakaszos kis verse tűnt fel szerkesztőknek, olvasóknak — és elég érezhetően az akkori kormányhatóságnak.

Csizmadia Sándor, Révész Béla, Ady és Kassák mellett is, akik akkor a mélyen élő milliók hangját hallatták, kristálytisztán csengett és új, nagy író-egyéniség jöttét jelezte ez a két versszakasz: így, ezt még addig nem irták. A verset aztán elfelejtették, emléke elhomályosult az ifju Komját eredetiségükben és erőteljességükben ragyogó verseinek megjelenésével. Huszonnégy év mult el, amíg, kilencszázharmincnyolcban ez a vers, az író egész termését magában foglaló kötetében, újra felbukkant. Az új generációnak, mai olvasóknak és íróknak már nem tűnt fel a kis versnek se tartalma, se formája: *a dátuma* tűnt fel: akkor, ezt, így? Akkor így nem irtak, *ma* írunk így: ilyen fukar-tömören és mégis egyszerűen, ilyen tisztán-bátran és mégis mélyből-szakadóan. Az újabb és legújabb külföldi-magyar író-generáció, a háború-utániak így ismertek rá az ifju Komjátban Komját Aladár-ra, az egész progresszív-magyar új osztály-költészet első izmos uttörőjére és olyanok, mint Gergely Sándor, Barta Sándor, Hidas, Illés nem haboztak felismerni és elismerni benne iránytadó első elődjüket, költészetük annyi kanyaron át egyenesbe jutott és kiszélesedett folyamának forrását és medernyitó első iramát. Milyen megrendítő, hogy ez a felismerés, amely az író első és egyetlen könyvét (*Mindent akarunk*) kísérte, egyben pályája huszonöt éves jubileumát jelentette és halálát is alig-alig előzte meg.

Mint az egész új magyar irodalomnak, Komját költészetének az útja is több zökkenőn át vezet egyenesébe. A háború sötét éveiben, mint Kassák lapjainak, a *Tett*-nek és *Mű*-nak Kassák mellett, (de semmiképpen nem megette) legegységesebb és legizmosabb költője és egyetlen önál-

ló képviselője az expresszionista látás- és kifejezésmódnak a magyar irodalomban, stílusa burkoltsága és tömörsége eltávolítja a tömeg-olvasótól. Az 1918-1919 előtti és utáni években, mint Pesten Hevesi Gyula szerkesztőtársa és a Kiáltás-csoport vezetője, és Bécsben-Berlinben az *Egység* szerkesztője és munkásköltője, hangját igyekszik a tömegek egyszerűbb érzésvilágához idomítani. Ha ebben a keresésben sokszor külső befolyásoknak enged, mint a háború alatt a hivatalos szó-béklyó kényszerítésének, vagy a béke első éveiben a tömegmozgalom praktikus követeléseinek és az akkori szónoki-költészet általános áramának — egyénisége, költői sajátossága és egysége mégis mindvégig megmutatkozik verseiben. Expresszionista korában éppen ezzel különbözik el a német expresszionizmus művelőitől, hogy burkolt és komplikált kifejezésmódja mögött nem a „lényeg-keresők“ elvont pusztasága kong, hanem a mélyben mozgó tömegek világ-feszítő mondanivalói duzzadoznak; szónok-költő mivoltában viszont sohase dobta sutba, mint sokan mások, a költői kifejezést, a művészi emelkedettséget. A korszerűen emberi mondanivaló és az új művészi izlést jelző stílus egyformán parancsoló szükségesként éltek benne mindvégig. De a korszerűséggel, az „árral“ ha ment, így vagy úgy, annak mindig élén és nem nyomában járt és amennyire a tömegbeolvadó egyéniség is, Komját az volt — Komját maradt. Robusztus, csengő hangja mindvégig benne zeng az új magyar költészet ma már széles kórusában: mindig harmonikus-egybefolyón és mégis mindig tiszta eredetiségében egyedül-hangzón

Az új magyar költészetnek ez a tüneményes karmestere és szólistája, hogy lehet, hogy mégis annyiak előtt maradt alig-ismert, hogy lehet, hogy még övéi és hasonlói között annyi ideig másokkal, gyengébbekkel szemben háttérbe szorult? A magyar hivatalos félrenyomáson és a haladó mozgalmakban is érvényesülő törtétesen kívül, amelyek útjába állottak, sokszor, sokban az is akadályozta népszerűsége útját, hogy egy bizonyos oldalon sohase volt *csak* költő — de erről ma még alig tudnak akár megközelítő értékelést adni — míg más oldalon igenis *csak* költő volt: megírt költeményeit hónapokig és évekig hevertette, a kiadottakkal tovább nem törődött. Az ön-adminisztrálás elhanyagolásában odáig ment, hogy a maga-szerkesztette lapokban és kiadásoknál is nem egyszer magával szemben is előnyt adott másoknak, újabbaknak — sokkal gyengébbeknek...

Keveset is irt. Ebben is sokszor számított a kegyetlen száműzöttségi állapot: a külföldi magyar sajtó olyan kevés teret nyújt a legjobbak érvényesülésének is, és fordításra az annyira tömören épített és igazmagyarul, Komjátian-magyarul irt versei alig számíthattak. De nem irt túlbőven akkor se, amikor sok útja volt a kiadásnak. Vallotta, hogy a költészet nem az a mindennapi-ügyek tárháza, amivé az ósdi iskolakönyv-költők és az ultra új „tény-költők“ sülyesztik, hanem a nagy mondanivalók művészete, mint az antik freskó, mint a renaissance nagy vásznai...

Komját versei, mint minden, amit nagyszerű elméje teremtett, nemcsak egy nagy művész életének, hanem egy kornak, a kor emberének jelzőállomásai.

A mai Magyarország aligha fog, aligha képes — az íróról és távozásáról érdeme szerint megemlékezni: ahhoz tulságosan is csupán pártállások szerint ítélkeznek ma ott a költők felett. De a külföldi magyarság kórusában, amelynek annyiféleképp egyik vezető énekes volt, fájdalommal bucsuzik tőle és ugyanakkor felbuzgó szeretettel öleli magához a drága örökséget, amely az otthoni Magyarországa is — amely az egész előre tartó és felszabaduló emberiségé egyben...